

# Kulturelle værdiers betydning for marin miljøbeskyttelse – Socio-kulturelt bidrag til goder og tjenester fra marine økosystemer.

Anne Husum Marboe

PhD studerende, Institut for Miljø, Samfund og Rumlig forandring, Roskilde Universitetscenter, Universitetsvej 1, Postboks 260, Hus 3.2.1, 4000 Roskilde, [marboe@ruc.dk](mailto:marboe@ruc.dk)

Dette paper undersøger de kulturelle værdiers indflydelse på forvaltning og implementering af nationale og internationale beskyttelses- og bevaringsstrategier i det marine miljø. Undersøgelsen er baseret på et case studie i Vadehavet. Kulturelle værdier er af fundamental betydning for beskyttelsesmålsætninger, og kulturelle værdier har signifikant indflydelse på planlægning, forvaltning og beslutning vedrørende beskyttelses-, bevarings- og genopbygningstiltag omkring marin biodiversitet.

## Problemstilling

Dette paper stiller spørgsmålet om, hvordan kulturelle værdier udøver indflydelse på forvaltningsprocesser. Jeg belyser den socio-kulturelle værdisætning gennem en historisk analyse af forvaltningsbeslutninger vedr. beskyttelse af marin biodiversitet ved at identificere de forskellige interessegrupper og stakeholders, og ved at analysere hvilke værdier der har haft størst indflydelse på de endelige beslutninger. Data om naturbeskyttelse, bevaringsforvaltning og lovgivning i Vadehavet er indsamlet fra lokale, nationale og internationale kilder fra 1970 og til i dag.

## Baggrund

Konventioner og direktiver til forvaltning og beskyttelse af marine ressourcer vedtages ofte på et internationalt niveau men med direkte konsekvenser på det lokale niveau. Vedtagelserne træffes også på baggrund af økonomiske analyser. Økonomisk analyse og værdisætning af økosystemers goder og tjenester er en tilgang der har vundet indpas i forvaltningen i det seneste tiår. Miljø-økonomien har givet nye perspektiver og redskaber som kan danne grundlaget for integration af økosystem goder og tjenester i cost-benefit analyser af naturbeskyttelses- og naturgenoprettelsesprogrammer omhandlende marin biodiversitet. De økonomiske analyser kommer ofte til kort særligt i forhold til beregning af benefits, ligesom det er vigtigt at holde sig for øje, at økonomiske værdisætningsmetoder er designet til at assistere beslutninger om marginale miljømæssige forandringer og over en kortere årrække.<sup>1</sup> Derfor er et længere tidsperspektiv og en inddragelse af kulturelle værdier nødvendig for at forstå de beslutninger der er truffet og det grundlag vi forvalter på. Det er også nødvendigt, hvis vores beslutninger på miljøområdet skal sikre en bæredygtig fremtid på længere sigt samt blive accepteret lokalt.

Konventioner og direktiver implementeres i national lovgivning og på det lokale niveau sker implementeringen gennem den fysiske planlægning.<sup>2</sup> Lokal/regional planlægning skal ikke alene sikre miljøet men også tage hensyn til samfundets og den økonomiske udvikling, hvilket kan medføre kompromiser i planlægningen af naturbeskyttelsen i form af en tilpasning til den lokale virkelighed. Fysisk planlægning øver indflydelse på den sociale og økonomiske udvikling, ligesom den sociale og økonomiske udvikling øver indflydelse på den fysiske planlægning. Den fysiske planlægning, tidligere udført i amterne nu i regioner og kommuner, er det forvaltningsniveau, hvor de kulturelle værdier, ofte

---

<sup>1</sup>Ozdemiroglu, Ece et al. 2006. *Valuing our Natural Environment*. London, EFTEC, Environmental Futures Limited and Defra.

<sup>2</sup>Koester, Veit. 1988. *Ramsar-konventionen, om beskyttelse af vådområder – en retlig analyse af konventionens indgåelse og opfyldelse*. København, Skov- og Naturstyrelsen.

som bottom-up processer, bliver sat i spil i forhold til top-down beslutninger, og derfor det niveau der er genstand for denne analyse. Dette paper fokuserer på det marine miljø. Kystsamfund er i varierende grad afhængig af de marine ressourcer, og de har og har traditionelt haft mere eller mindre veldefinerede rettigheder til udnyttelse af disse gennem tiderne som svar på så forskellige udfordringer som ressource dynamik, social konkurrence og ejendomsforhold. Dette gælder også nutidige problemer med at få reguleret delingen af ressourcerne. Disse lokale rettigheder og traditioner repræsenterer den kulturelle identitet og kulturarv og kan identificeres som kulturelle værdier.

### **Kulturelle værdier**

Kulturelle værdier betragtes som udtryk for kulturel arv og identitet. Kulturelle værdier er identificerbare og synlige hvorimod den kulturelle arv og identitet ikke umiddelbart er identificerbare og ofte uden for samtidig bevidsthed. Kulturelle værdier er en benefit af marin biodiversitet og vidner om en kulturel identitet i et lokalt samfund.<sup>3</sup> Der er også kulturel værdi forbundet med beskyttelses- og bevaringsinteresser i havets dyreliv, ofte forbundet med rekreative formål, og disse står ofte i modsætning til de kulturelle værdier der er forbundet med udnyttelse f.eks. fiskeri. Den kulturelle arv og identitet er, udover det vi aktivt benytter, også det vi i vores bevidsthed overleverer fra fortiden. Så længe erindringen stadig er præsent vil også den overleverede arv stadig eksistere, også selv om de fysiske spor er forsvundet. Dette er betydningsfuldt fordi referencerne til fortiden aktualiseres i nutiden og dermed revitaliserer fortiden. Den menneskelige forestillingsevne muliggør en forsættelse af kulturel arv og identitet. Vores omgivelser er meningsfulde for os og ikke bare tilfældige. Den værdi vi tilskriver vores omgivelser og det overleverede gør det muligt at forstå os selv som en del af den historiske udvikling. Det levede liv, som vi aktuelt ønsker at bevare, er bestemt af den måde vi opfatter os selv i nutiden. Der er en direkte forbindelse mellem den fremtid vi ønsker at skabe og hvordan vi ser os selv i samtiden.<sup>4</sup>

En kommende forskningsopgave er at se nærmere på interaktionen mellem niveauerne værdi, identitet og arv og på basis heraf udvikle en "model" for "omsætningen" af kulturværdier, identitet og kulturarv. Kulturværdier er til stadighed under forandring (f.eks. fordi de erhvervsmæssige interesser til stadighed ændrer sig og det der var vigtigt i går kun har historisk interesse i dag), hvorimod kulturarv principielt er af evig status interesse. Kulturidentitet udgør i den tolkning en mellemkategori, fordi den ofte vil udvælge en del af kulturarven som symbol, men netop kun den del der har materiel interesse nu og her.

### **Case Vadehavet**

Lister Dyb er navnet på den dybe tidevandskanal der strækker sig ind i tidevandsområdet mellem Rømø og Sylt i Vadehavet. Den aktuelle case er afgrænset af Sylt i syd og Rømø i nord, og består af kystzonen og digerne, Tøndermarsken, Rømø, tidevandsfladerne og det tilgrænsende havområde. Rømø er et populært feriemål, mens landet bag digerne er landbrugsområde. De marine områder omfatter vaderne, tidevandskanalerne og det åbne hav. Området er en del af et internationalt betydningsfuldt vådområde. Det er rasteplass for millioner af trækfugle, yngleplads for vadefugle, yngleplads for sæler og opvækstområde for en del af Nordsøens fiskeyngel. Området nyder international bevågenhed og størstedelen er beskyttet under RAMSAR konventionen, EU's habitats- og fuglebeskyttelsesdirektiver samt national beskyttelseslovgivning. I januar 2008 er området udpeget som kommende nationalpark. Udpegningen kom efter en forudgående debat om områdets fremtid og nationalparken, og med inddragelse af de lokale borgere. Miljøbeskyttelsen af området skal dog dateres tilbage til begyndelsen af det 20. århundrede, hvor især beskyttelse af fuglelivet har været i fokus. Fuglelivet er afhængig af de marine ressourcer som fødegrundlag, og fuglelivet er samtidig det

---

<sup>3</sup> Beaumont et al. 2007. Identification, definition and quantification of goods and services provided by marine biodiversity: Implications for the ecosystem approach, in *Marine Pollution Bulletin*, 54, p. 253–265.

<sup>4</sup> Arler, Finn. 1997. Naturen mellem levn og beretning in Jørn Guldborg og Morten Ranum (ed.) *Naturminder – Levnenes betydning i tid og rum*. Odense, Odens Universitetsforlag, p. 19-29.

mest signifikante dyreliv for både den lokale selvforståelse og turismen. Det marine miljø er i dag en forarmet udgave af tidligere tiders artsrigdom og bestandsstørrelser.<sup>5</sup>

Lokale initiativtagere har på det seneste engageret sig i markedsføring og produktion af lokale produkter. Under sloganet "Smag, server og oplev Vadehavsguld" promoverer sammenslutningen "Vadehavsprodukter" lokale produkter og oplevelser i en kampagne der trækker på den lokale kultur, herunder nærheden til havet. Den invasive stillehavsøsters er en af de mest direkte udnyttede marine ressourcer.

Lokalt italesættes den kulturelle opfattelse af naturen fra forskellige og dog inter-relaterede positioner. Nærheden til havet og den allesteds og -tids nærværende trussel fra stormfloder og oversvømmelse, kampen mod havet og mennesket betvingelse af samme er et perspektiv. I tråd hermed er det frugtbare marskland skabt af mennesket et andet perspektiv på mennesket sameksistens med havet på godt og ondt. Den æstetiske skønhed, de åbne vidder, høje himmel og fjerne horisont værdsættes dog med reference til en betagethed af og gysen over det magtfulde hav. Kommercialisering gennem turismen og udnyttelsen af områdets kvaliteter herunder kulturarven knyttet til havet bidrager væsentligt til det komplicerede billede af goder og tjenester det marine miljø bidrager med.

### **Diskussion**

Et resultat af casen peger på, at benyttelse af en metode der har et længere tidsperspektiv afslører samfundets sameksistens med og afhængighed af det marine miljø, og at dette virker signifikant konstituerende på nutiden. Casen afslører også, hvordan lokal modstand bliver skabt, når lokale kulturelle værdier ikke bliver taget i betragtning i forbindelse med forvaltning og implementering af naturbeskyttelsesprogrammer.

De kulturelle værdiers vedvarende og prægnante karakter er tydelig i forskellige forvaltningstiltag selv efter den kommercielle udnyttelse (f.eks. fiskeri) er forbi. Turistsektoren udnytter den kulturelle værdi af de marine ressourcer til at tiltrække besøgende. Rekreation og rekreative aktiviteter er ligeledes tæt knyttet til marine ressourcer. Dog viser historiske studier at visse former for kulturarv, f.eks. specielle fiskerier, forsvinder når arten uddør i området. Det får betydning for genopretningsplaner. Problematikken er kendt og beskrevet som baseline-syndromet.<sup>6</sup> Historiske undersøgelser får således betydning for genopretningsprojekter, der ellers ofte er præget af statiske natursyn.

Der peges ligeledes på et skisma mellem den lokale forståelse af det nærværende kulturlandskab, her Vadehavsområdet skabt i samspil mellem menneske og havet, og den nationale (og internationale) opfattelse af samme område som storladne vild natur.

Derfor må forskellige værdisætningssystemer, herunder også den lokale kulturelle værdi, iagttages for at få et retvisende billede af goder og tjenester af marine ressourcer til brug for cost- og, ikke mindst, benefit analyser.

### **Konklusion**

Den foreløbige konklusion er derfor, at en grundig forståelse af de relevante sociale og økonomiske processer og interaktioner skal tages i betragtning i både den fysiske planlægning og set over tid. Det er vigtigt at forstå værdisætningssystemer for at lave effektive forvaltningsstrategier, og for at forebygge politiske diskussioner om naturen og værdien af naturen. Disse diskussioner udspændes ofte mellem modpolerne benyttelse og beskyttelse. Lokale samfund tæt forbundet med eller afhængige af havet har ofte forbundet en særlig identitet og identifikation med det marine liv, fordi dette har spillet en afgørende betydning for den økonomiske og kulturelle udvikling og beståen af det lokale samfund.

---

<sup>5</sup> Lotze, Heike K. et al. 2005. Ecological history of the Wadden Sea. *Helgoland Marine Research*, Special issue, Vol. 59, No. 1.

<sup>6</sup> Pauly, Daniel. 1995. Anecdote and the shifting baseline syndrome of fisheries, in *Trends in Ecology and Evolution*, 10 (10), s. 430.

Dette projekt er en del af det socioøkonomiske tema under EU Network of excellence Marine Biodiversity and Ecosystem Functioning (MarBEF).<sup>7</sup> Det overordnede projekt, der forsker i værdien af marin biodiversitet indenfor EU, blev igangsat i 2004 under det socioøkonomiske tema af MarBEF. Formålet med temaet er, at forstå og så vidt muligt kvantificere goder og tjenester af marine økosystemer, at kvalificere forståelsen af kompleksiteten og samspillet mellem forskellige værdisætninger, at undersøge forvaltning og lovgivning med betydning for de marine økosystemer og derefter medvirke til udvikling af fremtidige forvaltningssystemer og assisterende værktøjer hertil. Temaet opnår sine mål gennem socioøkonomisk, sociokulturel og biologisk værdisætning af marin biodiversitet i udvalgte cases. Nærværende projekt følger de forskningsplaner og –perspektiver der er udstukket under programmet. Projektet startede i 2007 og er 'work-in-progress'. Den sociokulturelle værdisætning er således tæt knyttet til den socioøkonomiske og biologiske værdisætning. Det overordnede mål med MarBEF er at sikre beskyttelse af biodiversiteten, økosystemers funktionalitet og en bæredygtig udnyttelse af marine økosystemer under varierende menneskelige og klimatiske parametre.

---

<sup>7</sup> <http://www.marbef.org>